

Invaren en daarna: scheiden de wegen van de accountant en de actuaris?

In deze bijdrage staan wij stil bij de wijze waarop de Wet toekomst pensioenen (Wtp) invloed heeft op de jaarrekening van pensioenfondsen en de controle hiervan. Van oudsher zijn in de jaarrekeningcontrole belangrijke rollen weggelegd voor de accountant en de actuaris. Met de invoering van de Wtp verandert onvermijdelijk de interactie tussen beide rollen. Markeert het invaren het einde van een tijdperk of is er toekomst voor de actuaris in de accountantscontrole van pensioenfondsen?

RELATIE ACCOUNTANT EN ACTUARIS IN HISTORISCH PERSPECTIEF

Het vraagstuk rondom de relatie tussen de accountant en de actuaris bij de jaarrekeningcontrole kent een lange historie. Reeds in 1930 publiceerde De Goey een bijdrage onder de titel *De positie van den accountant tegenover de wiskundige reserve der levensverzekeringsmaatschappij*. De Pensioen- en spaarfondsenwet 1952 voorzag in een jaarlijkse accountantscontrole, maar voor de actuariële toetsing kon worden volstaan met eens in de vijf jaar. Omdat een accountant geacht werd niet over voldoende actuariële deskundigheid te beschikken, was de inzet van een actuariële deskundige noodzakelijk. In 1955 bracht de beroepsorganisatie van accountants een circulaire uit waarin stond dat de accountant geen goedkeurende verklaring kon afgeven bij een jaarrekening van een pensioenfonds als er geen actuariële toetsing had plaatsgevonden. Na enkele jaren van overleg tussen de beroepsgroepen kwam het in 1965 tot een gezamenlijke publicatie onder de naam *De verhouding van de openbare accountant tot de actuaris*. De actuariële analyse werd als een krachtig controlemiddel voor beide partijen gezien.

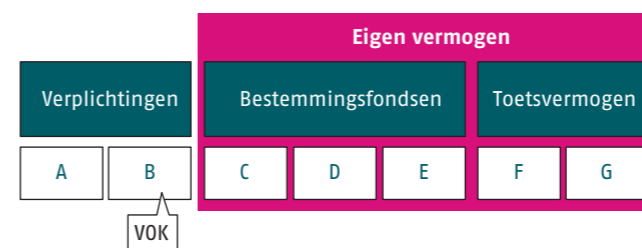
HET WOORD 'SAMENWERKING' IS DAARBIJ VERDWENEN

In 1990 zijn de gedrags- en beroepsregels voor accountants gewijzigd. Voor een goedkeurende controleverklaring werd het principe van ongedeelde eindverantwoordelijkheid van de accountant leidend. Omdat een verwijzing naar de werkzaamheden van de actuaris daardoor niet mogelijk is, hebben accountants en actuarissen de contacten geïntensiveerd via onder meer diverse gemeenschappelijke studiedagen. Dit resulteerde in 1993 in een samenwerkingsrichtlijn, bij accountants eerst bekend als RC 2.01.5B en later als RAC 621N. Rond 2005 zijn de richtlijnen voor de accountantscontrole geharmoniseerd met de internationale standaarden. Alle standaarden met een N-toevoeging zijn daarbij verdwenen. Om deze lacune op te vullen is in 2013 de Handreiking geïntroduceerd zoals wij die min of meer ook heden ten dage kennen. Het woord 'samenwerking' is daarbij uit de titel verdwenen. De accountants spreken van 'gebruikmaken van werkzaamheden van de actuaris'. De (certificerende) actuarissen spreken van 'ondersteuning' of 'gebruikmaken van de werkzaamheden van de (externe) accountant'.

WTP EN DE JAARVERSLAGGEVING DOOR PENSIOENFONDSEN

Met de introductie van de Wtp wordt Richtlijn 610 aangepast. De Raad voor de Jaarverslaggeving heeft op 1 februari 2024 een ontwerp-Richtlijn gepubliceerd. Hierbij wordt het invaren gezien als een interne collectieve waardeoverdracht tussen verschillende pensioenregelingen binnen het pensioenfonds. De activa van het pensioenfonds verschuiven grotendeels van rekening pensioenfonds naar rekening deelnemers, maar deze wijziging is relatief overzichtelijk. De passiva-zijde van de balans is, zeker ook voor actuarissen, interessanter. De passiva na invaren zijn in Figuur 1 (vereenvoudigd) weergegeven op

basis van de ontwerp-Richtlijn 610. Wij onderscheiden hierbij verplichtingen waarbij het beleggingsrisico wordt gedragen door deelnemers (A), voorziening operationele kosten (VOK) (B), solidariteitsfonds (C), risicodelingsfonds (D), compensatiedepot (E), bestemmingsreserves (F) en andere reserves (G).

Figuur 1. Schematische weergave passiva pensioenfonds na invaren

De ontwerp-Richtlijn 610 introduceert binnen de verslaggeving voor pensioenfondsen een nieuwe categorie 'Bestemmingsfondsen', die wordt geplaatst tussen het toetsvermogen en de verplichtingen. Deze bestemmingsfondsen worden omschreven als een deel van het eigen vermogen dat wordt afgezonderd omdat daaraan een beperktere bestedingsmogelijkheid is gegeven dan gezien de doelstelling van de organisatie zou zijn toegestaan en omdat deze beperking door derden, waaronder sociale partners, is aangebracht. Voor de bestemmingsreserve geldt nagenoeg dezelfde definitie, met dien verstande dat de beperking door het bestuur is aangebracht.

DIT BETEKENT EEN CONTROLE VAN DE EINDBALANS OP BASIS VAN HET FTK EN VAN DE OPENINGSBALANS ONDER DE WTP

CONTROLE VAN HET INVAREN

Bij het proces van invaren door pensioenfondsen zijn wettelijke taken toebedeeld aan de accountant. Naast het uitvoeren van overeengekomen specifieke werkzaamheden ten aanzien van datakwaliteit, dient een specifieke accountantscontrole plaats te vinden omtrent het invaren zelf. Kort en goed betekent dit een controle van de eindbalans op basis van het FTK en van de openingsbalans onder de Wtp.

De controle van de eindbalans is vergelijkbaar met de huidige situatie, maar wel omgeven met het besef dat dit het uitgangspunt is voor het invaren. Aanpassing achteraf is niet meer mogelijk. Een waarheidsmoment dus. Noopt dit tot het hanteren van een lagere materialiteit of het uitvoeren van werkzaamheden met een verdere diepgang?

Vervolgens zal het pensioenvermogen vanuit de eindbalans worden vertaald naar het beschikbaar vermogen op de openingsbalans door de bepaling van de componenten B tot en met G. Dit is de basis voor de interne collectieve waardeoverdracht (en de vorming van A). De

modelmatige omrekening van het collectief naar individuele pensioenpotten is een belangrijk aandachtspunt.

Het komt ons voor dat de controle van de toegepaste factoren en rekenregels in deze veelomvattende omrekening bij uitstek een actuariële aangelegenheid is. Daarmee ligt betrokkenheid van een actuariële deskundige voor de hand. Belangrijke elementen in de omrekening zijn de input van de administratieve basisgegevens, het toetsen van de gehanteerde factoren en rekenregels en het opstellen van een verantwoording van de omrekening. Deze elementen kennen een grote overlap met de huidige jaarrekeningcontrole van een pensioenfonds, waarbij de accountant de administratieve basisgegevens voorziet van een assurancerapport, de actuaris de hoogte van de berekende technische voorziening certificeert en de accountant vervolgens eindverantwoordelijk is voor de controle van de jaarrekening. De interactie tussen accountant en actuaris kan bij de controle van het invaren mogelijk naar deze analogie worden ingericht.

NA HET INVAREN

Hoe ziet de relatie tussen accountant en actuaris eruit na het invaren? Vanuit het perspectief van de accountant is de controle van de verplichtingen voor risico deelnemer (zie 'A' in Figuur 1) eenvoudig. Deze moet gelijk zijn aan de waarde van de hier tegenover staande beleggingen. Hiervoor is dus geen actuariële deskundigheid benodigd. De operationele kostenvoorziening (B) is het aandachtsgebied van de accountant (prognoses van toekomstige kosten). Resteert de vraag over de betrokkenheid van actuarissen bij de controle van bestemmingsfondsen. De bestemmingsfondsen C en D worden gebruikt om (volgens de wet) financiële mee- en tegenvallers op te vangen en wijzigen volgens vooraf door het pensioenfonds en sociale partners opgestelde vul- en uitdeelregels. Het valt ons op dat de wetgever niet spreekt over actuariële resultaten. De mutaties vloeien voort uit de bestemming van het saldo van baten en lasten. Wij kunnen ons voorstellen dat hier een rol voor de actuaris is weggelegd.

In De Actuaris van april 2023 zijn diverse verkennende beschouwingen omtrent de (nieuwe) rol van de actuaris onder de Wtp opgenomen. Inmiddels is aan de wettelijke taak van de actuaris toegevoegd dat deze ook een oordeel moet hebben over toedelingsregels. Het is interessant te bezien hoe actuarissen hier invulling aan gaan geven.

CONCLUSIE EN OPROEP

De interactie tussen de actuaris en de accountant is al bijna een eeuw onderwerp van beschouwing. Veranderingen in omgevingsfactoren zorgden in de loop van de tijd voor de nodige aanpassingen, maar waren zelden zo fundamenteel als bij de invoering van de Wtp. Wij sluiten deze bijdrage daarom graag af met een oproep aan actuarissen tot een nadere beschouwing van wat hun bijdrage als actuariële deskundige in de toekomstige controles van de jaarrekeningen van pensioenfondsen kan zijn. ■

Drs. F.J.J. Glorie RA (links) is partner bij KPMG Accountants.

Drs. W. Kevelam RA is partner bij KPMG Accountants en verbonden aan de Rijksuniversiteit Groningen.

